

ד"ר גבריאל בירנבאום

השפעת הלעז על העברית

מקרא

מצרית: אחו, גומא, תבה, טנא, דוד, איפה, הין, אבנט. מְשָׁה (במצרית = ילד? - החוקרים חלוקים).

אכדית: כיסא (שומ), אולם, היכל (שומ: e-gal = בית גדול), כותל, שוק, אמן (שומ), מלח (שומ), איכר (שומ), סגן, סוכן, סריס (ša-rēši), אשף.

פרסית: דת, גזבר, גנזך, פרדס, פתגם.

ארמית: אונס, זמן, חוב - חַיִּב, כשר, קְתָב, מדע, נזק, תקיף.

לשון חכמים

אוויר (!), אוכלוסין, אלכסון, אכסניה, אפיטרופוס, בסיס, דוגמה, דיוקן, הדיוט, זוג (והפועל **זיווג**), טגן, טופס, נימוס, סימן, ספג, ספסל, פייס, פנקס, פרהסיה, קומקום.

העברית החדשה

שאיילה לקסיקלית

גרמנית: שלטר, איזולירבאנד, דיבל, שיבר, שפכטל. וינקר, וישר, לאגר, קוגל-לאגר, קאנטיים, שוונג.

לאדינו: ספונגה, באקאלה, באקלאוה, לאקרדה, פאלאברה, פאסוליה(שעועית), פוסטמה, פינגאן צאפאצולו, דמיקולו, בורקס, טרונצו, קאלאוואסה.

רוסית: פוגרום, חלטורה, פלקט, לום, רוגטקה, צימידן. הקללות.

יידיש: אלטע זאכן, ברוך, גורנישט, גליק, מאכער, נודניק, נעבך, פולקעס, פוץ, קוטר, שמאטס, שנורר.

אנגלית: אודישן, דרינק, טוק שאו, קלזאפ, אוברדראפט, גוב, דיל, האקר, פריימריז, בלנדר.

ערבית: בימי הביניים: לחן, מרכז, מהנדס, חוקן. היום: אסלי, אחוק, גבל, גמאעה, דחקה, ואללה, לאפה, נגלה, סחבק, סחתין, תפרן.

מילים לועזיות במילוני ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית

מונחי הטלפון (תרפ"ט): אינדוקטור, אלמנט, אלקרו-דינמיקה, גלוונומטר, דטקטור, דיסקוס, טלגרפיסט, פְּזָה, קונדנסטור, רְלִי.

מונחי הרדיו (תרצ"ח): אלקטרודה, אלקטרון, טריאודה, מיקרופון, סינסיאיד, פוטנציומטר, קתודה.

מונחי הבנקאות ושוק ההון (תשס"ז): אופציה, אינפלציה, בורסה, בנק (בנקאות), דיווידנד, דירקטוריון (גם: מועצת מנהלים), פוליסה, פנסיה.

* **בולטים בזרותם** : גירפה, גונגל, זאקט, זרגון, ויסקי, ואלה; פוטו, פיננסים, סקופ, פריציפ, זלוב; חרופ, כרונולוגיה, שפיץ, ספריי, סטרוקטורה; פילם, מונוקל, שטרודל, שניצל, שטריימל.

שאילה סמנטית

* ישראל אינה יכולה להשלים עם קיומו של נשק גרעיני בשליטתו של משטר המחויב אידיאולוגית לחיסולה (אפרים סנה, "הארץ", 10 באוקטובר 2007).

* ישראל שלחה אולטימטום: נתקוף את הספינות שייקחו חלק במשט המחאה.

1) שאילת משמעות

גל, גיבור, כוכב, אמצעי, כיסה (=סיקר), זרם, פסגה, חשמל, קופה, תנועה, אסכולה, שלב, חוג, ציון, ממשלה, בירה, מהפכה, טס, רמה, עמית (=קולגה); תעודה, תקופה.

על יסוד פונטי – תצלול:

סמל, מסכה, מכונה, גאון, דרגה, כבל, אשף, רחת.

2) תרגום שאילה

א) מילים בודדות

שולחני, איכות, כמות, מהות, שטח, שטחי, עיתון, עדשה, אווירה, עירייה, בין-לאומי, אפנה, תקדים, תופעה, משחתת, דחף, מנוע, מכונית, טייס; עָצָב, עצבני, לוויין. הסלמה, יישום, גיבוי, מיסוי, תסכול.

ב) צירופים כבולים והלחמים

מסילת ברזל, סיכת ביטחון, דמי כיס, נקודת ראות, תנועת נוער (ראה לעיל); מס שפתיים, גן ילדים, מגדל שן, ירח דבש, מלחמת קיום, המלחמה הקרה, גן חיות, תור הזהב, האדם הקדמון. כדורגל, מדחום, אופנוע, אלחוט.

ג) ביטויים – פרזאולוגיה

הציל את המצב, ביקש את ידה, הרג את הזמן, משחק באש, לא חשך מאמץ, הצד השני של המטבע.

הבעיה הנורמטיבית

* שם בשבילו, עשה שכל, קצרים בזמן, לנצח את המשחק, לכסות, זה מרגיש אחרת, איך זה מרגיש?, הספר מוכר, פיסת עוגה, לא כוס התה שלו.
* דיון נוסף, כלב נוסף. משמעותי. אין יותר, לא ילך יותר. עשה שימוש. רציני. גילה עייפות, התעניינות, תשומת לב. הראשון... האחרון. הפריטים הבאים. הנוכחי. השלכות. כתוצאה מן-. מזכיר המדינה. מצאו את מותם. סדר גודל. קרבנות (במלחמה). תחת לחץ, משמר, חקירה.

עוד דוגמה

ושופטים אלה יצרו את התקדימים המשפטיים — ובמיוחד הערכיים — שבמסגרתם חמק פלוני, תיק אחר תיק, מהרשעה חד־משמעית וממאסר (הארץ 1 בינואר 2016).

סיכום

* אליעזר מאיר ליפשיץ (1879-1946): "הסכנה אינה מפאת המילים הזרות אלא מפאת ההשפעה הזרה על הלשון הפנימית" (מצוטט במאמרו של צרפתי בספר ש בהט, עמ 318).

* אבינרי (1900-1977): "התבול במלים לועזיות הוא מכה מבחוץ, משל למי שלובש מסכה על פניו. אבל מכת הלעז – יש שהיא פנימית וחודרת לפני ולפנים [...] הקלפה – עברית, והתוך – לועזי. מכה קשה היא מאד, קשה מן הראשונה, כי סלוף הדמות כאן, השחתה. משל למי שנפצע ונחבל, ונשחתו פניו ונתכערו [...] זונים אחרי דרכי הלועז והולכים בתהו לא דרך [...] ואלו "עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" אינו פוסק ממעשי-קוף בלשונו, דוקא הוא סותם את מעינותיו ועוזב את מקורו, מקור מים חיים. בבורות נשברים חשקה נפשו..." (יד הלשון, עמ 144).

זאב בן-חיים (1907-2013): "יכולתה [של העברית] לפשוט צורה ישנה וללבוש צורה חדשה" היא גורם חשוב ו"כל עצם האפשרות שתחזור להיות מדוברת דיבור של ממש, דיבור יום-יומי, מותנית בפעולתו המכרעת של הגורם הזה" (במלחמתה של לשון, עמ 56).

שאלות מעברית לשפות אחרות

* שבת: צרפתית: samedi; גרמנית: Samstag; סלובקית: sobota; רוסית: סובוֹתָה; הונגרית: szombat.

* לערבית: عَدْن , גֶהֶנֶם. ביוונית ובשפות אירופה: Gehenna

* פרדס – Paradise

* אונניזם - אוננות

* הללויה, אמן, הושענא.

* אב – abbot, abbé, apáca

* כרובים, שרפים.

* ארמגדון – הר מגידו

* ממון – Mammon

שאלה

